

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(24-25 березня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 березня 2022 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2022

УДК 159.9: 37.015.3
ББК 88.4
Д 50

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Диференціальний підхід у дослідженні професійного самоздійснення особистості:
Д 50 Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 березня 2022 року) / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2022. 168 с.

ISBN 978-617-7757-39-8

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Гордієнко І. О. – *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-39-8

© Університет Ушинського, 2022

ІНДИКАТОРИ ФЕНОМЕНУ САМОЗДІЙСНЕННЯ

Гордієнко І. О.

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Терещенко Е. С.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. У статті викладено результати теоретичного та емпіричного дослідження, які дозволяють визначити особистісні чинники самоздійснення. Емпірично встановлені значущі кореляційні зв'язки між показниками самоздійснення й факторами особистості за методиками: Опитувальник особистісної зрілості О.С. Штепи; Опитувальник діагностики самоактуалізації особистості Шострома; Методика дослідження самоставлення (С.Р. Пантелеев, В.В. Столін). Продемонстровано, що самоздійснення супроводжується особистостними проявами такими як самовпевненість, автономія, внутрішня чесність, контактність. Спостерігається зворотній зв'язок між показником самоздійснення та показником внутрішня конфліктність.

Ключові слова: самоздійснення, самоактуалізація, показники, чинники особистості, взаємозв'язки.

Вступ. На сьогоднішній день для опису перспектив розвитку життєдіяльності людини можна використовувати безліч визначень, але в нашому дослідженні буде розглянуто багатогранний феномен – самоздійснення особистості. Дане поняття розкриває усю сутність досягнень та перспектив життєвого шляху людини, та вказує на позитивний психічний стан індивіда. Дослідницький інтерес полягає саме у виявленні факторів самоздійснення, які є провідними у прагненні до самозміни.

В різних науках у рамках філософії, соціології, культурології, педагогіки, психології та суміжних з ними, використовували неоднозначні визначення щодо феномену самоздійснення [1; 5]. Проблема самоздійснення знайшла найбільш відбиток у працях науковців-психологів

гуманістичного напрямку, насамперед в концепції цілісної особистості.

Метою даної статті є теоретичний аналіз наукових досліджень, щодо чинників самоздійснення особистості та емпірична ілюстрація виявлених взаємозв'язків.

Щодо визначення поняття розглянемо ствердження деяких відомих дослідників даного феномену А. Г. Асмолов, Ш. Бюлер, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкл, О. В. Четошникова. А. Маслоу у своїх дослідженнях наполягає, що безперервне прагнення людини до самовтілення та самоздійснення, визначає самоактуалізацію. Науковець визначає властивості особистості, яка самоактуалізується, та характеризує її, як ту, що здійснює свої можливості і покликання, яка пізнає, що це є прагненням до внутрішньої синергії особистості [3].

За К. Роджерсом, проблематика самоздійснення постає через пізнання процесів самоактуалізації, тобто прагнення реалізації себе виступає частиною базисного прагнення особистості [1].

Ш. Бюлер вважала, що самоздійснення особистості є головною рушійною силою розвитку людини. Прагнення до самоздійснення визначила як уроджену властивість людини, яку можуть деформувати невдалі патерни виховання та несприятливе соціальне оточення. Самоздійсненням є такий результат життєвого шляху, де прослідковується адекватна реалізація цінності та цілісності особистості. Наголошується, що суспільноісторичні обставини створюють або руйнують позитивну мотивацію до продуктивної діяльності [5].

В. Франкл відзначав велику актуальність та поширеність дискусій про самоздійснення та самореалізацію людини. Він наполягав, що самоздійснення та самореалізація важливі для людського буття та можуть бути досягнуті за реалізації цінностей, надбання сенсу дій, виконання завдань та вимог, які охоплює життя та взаємодію зі світу [6].

Основою розкриття проблеми самоздійснення О. В. Четошникова вважає вивченням таких процесів, як самореалізація, самоактуалізація, самодетермінація, самовизначення. Науковець визначає, що ці процеси є взаємопов'язані та розкривають грані феномену самоздійснення [7].

А. Г. Асмолов вважає, що самоактуалізація є перетворенням норм даної культури та джерелом творіння, під час контакту нових норм та умов, тобто самоздійсненням «антикультури». Таким чином, самоздійснення особистості є умовою та рушійною силою

розвитку суспільства [1].

Труднощі аналізу феномену «самоздійснення» полягають у його термінологічній невизначеності та неоднозначності. Теоретичний аналіз надає змогу констатувати, що «самоздійснення» - це поняття більше широке, ніж самовизначення, самореалізація, самоактуалізація, оскільки воно орієнтоване на сутність людини, складові та умови розвитку, реалізацію сенсу людського буття. Аналіз теоретичної бази щодо феномену самоздійснення дозволяє встановити зв'язок між широким спектром рис особистості, як чинників «самоздійснення».

Проте, по першу чергу, викликає інтерес дослідження зв'язків між самоздійсненням та такими феноменами, що описують безпосередньо самоствавлення особистості. У сучасній психології найбільш поширеним описом самоствавлення є емоційно-ціннісний компонент самосвідомості, який, з одного боку, спирається на самопізнання, а з іншого – створює головні передумови для формування саморегуляції, самоактуалізації, саморозвитку та самоздійснення [2].

Методи дослідження. Для емпіричного дослідження взаємозв'язків між показниками самоздійснення та рисами особистості, що характеризують самоствавлення, було обрано наступні методиками: опитувальник діагностики самоактуалізації особистості (Є. Шостром), методика дослідження самоствавлення (С. Р. Пантелеєв, В. В. Столін) та опитувальник особистісної зрілості (О. С. Штепа).

Для виявлення кореляційних зв'язків було створено вибірку, яка встановила 50 осіб, віком 25-40 років. За Е. Еріксоном 25-40 років належить до періоду ранньої зрілості (або зрілості першого етапу). На цьому етапі життя домінують потреби самоповаги та самоактуалізації. Настає час підбиття перших підсумків зробленого у житті, для цієї стадії розвитку особистості характерна також турбота про власне майбутнє благополуччя. Математична обробка даних здійснювалась за допомогою програми Microsoft Excel for Microsoft Windows та статистичного пакету SPSS Statistics 17.0.

Результати дослідження. Для встановлення характеру зв'язків між показниками обраних феноменів самоздійснення, самоактуалізації, самоствавлення та особистісної зрілості, був проведений кореляційний аналіз, результати якого

презентовано у табл. 1. і табл. 2.

Таблиця 1.

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками самоактуалізації особистості (САМОАЛ) та самоставлення (С.Р. Пантелеєв, В.В. Столін)

Чинники самоздійснення особистості (за САМОАЛ)	Показники методики дослідження самоставлення				
	СВ	ВК	ВЧ	ВС	СЦ
ПС	0,531**	-0,472**	0,413**	0,284*	
ОЧ	0,478**	-0,489**		0,348*	0,436**
ЦІ	0,531**	-0,504**	0,434**	0,408**	0,417**
ПЛ	0,295*				
ПП	0,484**				0,361*
КР	0,549**	-0,442**	0,544**		
АВ				-0,389**	
СП	0,394**	-0,385**	0,351*		
СР		-0,338*	0,295*		

Примітка: Тут і в наступній таблиці: 1) N=50; 2) * – рівень значущості $p < 0,05$; ** – рівень значущості $p < 0,01$; 3) умовні позначення шкал за САМОАЛ: ПС- прагнення самоактуалізації; ОЧ- орієнтація у часі; ЦІ-цінності; ПЛ-погляд на природу людини; ПП- ;потреба у пізнанні; КР-креативність; АВ-автономність; СП-спонтанність; СА- саморозуміння; 4) умовні позначення шкал за Методика дослідження самоставлення (С.Р. Пантелеєв, В.В. Столін): СВ-Самовпевненість; ВК- внутрішня конфліктність; ВЧ-внутрішня чесність; ВС-відбите самоставлення; СЦ-самоцінність; СЗ- самозвинувачення.

Встановлено додатні кореляційні зв'язки високого рівня (1%) показників самоздійснення з компонентами самоставлення, а саме показник «орієнтація у часі» (ОЧ) пов'язаний з показниками «самовпевненість» (СВ) та «самоцінність» (СЦ); показник «цінності» (ЦІ) супроводжується високими показниками «самовпевненістю» (СВ), «внутрішньою чесністю» (ВЧ), показник «відбите самоставлення» (ВС) встановлено зв'язок з показником «самоцінність» (СЦ); показник «потреба у пізнанні» (ПП)

пов'язаний з показником «самовпевненість» (СВ); показник «креативність» (КР) супроводжується високим рівнем показників «самовпевненість» (СВ), «внутрішня чесність» (ВЧ), що свідчить про те, що чим більш особистість впевнена у собі, та згідна зі своїм внутрішнім «Я», тим більший творчий потенціал має особистість; показник «автономність» (АВ) має залежність з показником «відбите самоставлення» (ВС); показник «спонтанність» (СП) супроводжується високим рівнем показника «самовпевненість» (СВ), що свідчить про власні сили людини рухатися довільно.

Таблиця 2.

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками особистості за модифікований опитувальник діагностики самоактуалізації особистості (САМОАЛ) та опитувальника особистісної зрілості О.С. Штепи

Чинники самоздійснення особистості (за САМОАЛ)	Показники опитувальника особистісної зрілості				
	To	Ав	Ко	Ві	Са
ПС	0,283*	0,445**	0,350*		
ОЧ			0,466**	0,366**	
ЦІ		0,408**	0,329*		
КР	0,330*			-0,385**	0,326*
СП		0,392**			
СР	0,462**	0,456**			
КО	0,353*			-0,374**	0,375**
ГС	0,512**	0,296*			

Примітка: 1) умовні позначення шкал за САМОАЛ: ПС - прагнення самоактуалізації; ОЧ- орієнтація у часі; ЦІ-цінності; КР-креативність; СП-спонтанність; СА-саморозуміння; КО - контактність; ГС - гнучкість у спілкуванні; 2) умовні позначення шкал за опитувальником особистісної зрілості О.С. Штепи: То - толерантність; Ав - автономність; Ко - контактність; Ві - відповідальність; Са - самоприйняття; Си - синергічність.

Показник «орієнтація у часі» (ОЧ) додатньо пов'язаний з показником «відбите самоставлення» (ВС) на 5% рівні ($p < 0,05$); показник «погляд на природу людини» (ПЛ)

супроводжується високим рівнем показника «самовпевненість» (СВ); показник «цінності» (ЦІ) має додатну залежність на тому ж рівні з показником «самовпевненість» (СВ), показник «потреба у пізнанні» (ПП) пов'язаний з показником «самоцінність» (СЦ); показник «спонтанність» (СП) супроводжується високим рівнем показника «внутрішня чесність» (ВЧ); встановлено зв'язок, на 5% рівні, показника «саморозуміння» (СР) з показником «внутрішня чесність» (ВЧ), це обґрунтовується тому, що уникнення обману зі своєю особистістю, дає можливість розуміти самої себе.

Встановлено від'ємний зв'язок між показником «внутрішня конфліктність» (ВК) та показниками: «орієнтація у часі» (ОЧ), «цінності» (ЦІ), «креативність» (КР), «спонтанність» (СП), «саморозуміння» (СР). Це зумовлено внаслідок кризи гармонізації особистості, при якій бажання і вимоги особистості суперечать з одне з одним чи з можливістю їх реалізації. Чим вищий показник «автономності» (АВ), тим нижчий рівень показника «відбитого самовідновлення» (СВ), це проілюстровано у таблиці. Та показник «самозвинувачення» (СЗ) має зворотну залежність з показником «орієнтація у часі» (ОЧ) та показником «цінності» (ЦІ), тобто агресія, надмірна відповідальності (мета позиція: «все залежить від мене»), егоцентризм не є показниками високого рівня самоздійснення.

Показник «прагнення до самоактуалізації» (ПС) є узагальнюючим, та має кореляційні зв'язки на високому рівні з показниками з «самовпевненість» (СВ) та «внутрішня чесність» (ВЧ). Це пов'язано з тим, що особистість має перш за все ставлення до себе як до впевненої, самостійної, вольової та надійної людини, якій є за що себе поважати та відсутності внутрішньої напруженості. При значущості $p < 0,01$ показник «внутрішня чесність» маємо розглядати, як чинник феномену самоздійснення. Це свідчить про те що, внутрішня чесність потребує достатніх навичок рефлексії та володіння певної внутрішньої чесністю їхнього визнання, які є важливими для характеристик самоздійснення.

Показник «прагнення самоактуалізації» (ПС) має додатній кореляційний зв'язок з показником «відбите самоставлення» (ВС), що характеризуються, як уявлення суб'єкта про здатність викликати в інших людей повагу і симпатію.

Встановлений від'ємний зв'язок показника «прагнення

самоактуалізації» (ПС) з показником «внутрішні конфлікти» (ВК). Зміст цього показника (ВК) пов'язано з наявністю внутрішніх конфліктів, сумнівів, незгоди із собою. Вони проглядається тенденція до надмірного самодослідження і рефлексії, які у загальному негативному емоційному ставленні себе. Заперечення цих якостей може говорити про закритість, поверхнєве самозадоволення, заперечення проблем. По загальному психологічному змісту цей аспект самоставлення можна назвати як почуття конфліктності свого «Я».

Встановлено додатні кореляційні зв'язки високого рівня показників самоздійснення з компонентами особистої зрілості, а саме показник «орієнтація у часі» (ОЧ) пов'язаний з показниками «контактність» (К_о) та «відповідальність» (В_і); показник «цінності» (ЦІ) супроводжується високим рівнем показника «автономність» (А_в); встановлено зв'язок показника «креативність» (К_р) з показником «синергічність» (С_и); показник «спонтанність» (С_п), який пов'язаний з показником «автономність» (А_в); показник «саморозуміння» (С_а) пов'язаний з показниками «толерантність» (Т_о) та «автономність» (А_в), це зумовлено тим, що співвіднесення себе з довкіллям має супроводжуватися повагою до оточуючих та незалежністю; показник «контактність» (К_о) пов'язаний з показником «самоприйняття» (С_а), що показує важливість соціальних відносин у прийнятті себе; показник «гнучкість у спілкуванні» (Г_с) супроводжується високим рівнем з показника «толерантність» (Т_о), тобто спілкування є взаємовічливий процес.

Додатні кореляційні зв'язки рівня 0,5%: показник «цінності» (ЦІ) пов'язаний з показниками «константність» (К_о) та «синергетичність» (С_и); показник «креативність» (К_р) супроводжується високим рівнем показників «толерантність» (Т_о) та «самоприйняття» (С_а); встановлено зв'язок показника «контактність» (К_о) з показником толерантність (Т_о); показник «гнучкість у спілкуванні» (Г_с) пов'язаний з показником «автономність» (А_в).

Від'ємний зв'язок кореляції мають показники «креативність» (К_р) та «контактність» (К_о) з показником «відповідальність» (В_і).

Виокремлено узагальнювальний показник «прагнення самоактуалізації», який має додатні зв'язки з показником

«автономність» (Ав). Це пов'язано з тим, що автономність включає в себе цілісність, повноту та основним критерієм психічного здоров'я особистості, що спостерігається та підтверджується у показниках кореляції. Спостерігається, чим вище рівень показника «прагнення самоактуалізації» (ПС), тим вище рівень показників «толерантністю» (То) та «контактністю» (Ко). Толерантність характеризується як схильність або готовність до терпимої реакції на середовище, виявлення позитивного ставлення до світу, терпимість до різних думок, неупередженість до оцінки людей і подій. Контактність розуміється як загальна схильність до взаємно корисних та приємних контактів з іншими людьми, необхідна основа синергічної установки особистості, тому це є важливою характеристикою, яка підтверджується цифрами.

Узагальнений аналіз обох таблиць виявив такі результати. Провідний показник «прагнення самоактуалізації» має значимі на високому, 1 % рівні, додатні зв'язки з показниками: «самовпевненість» (СВ), «автономія» (Ав), «внутрішня чесність» (ВЧ). Показник «контактність» (Ко), «відбите самоставлення» (СВ) та «толерантність» (То) мають додатною залежність на рівні значущості 0,5%. «Прагнення самоактуалізації» (ПС) супроводжується низьким рівнем показника «внутрішня конфліктність» (ВК).

Отже, у широкому сенсі самоздійснення виступає як реалізація своєї сутності. Емпіричне дослідження дозволило встановити взаємозв'язок між показником самоздійснення та чинників особистості - складових феноменів особистісної зрілості та самоставлення особистості.

Висновки. Теоретичний аналіз наукових досліджень та емпіричний аналіз даних дозволяє зробити висновки:

– провідними чинниками феномена самоздійснення визначаються самовпевненість, автономність, контактність, внутрішня чесність, толерантність, здатність до рефлексії, відкритись та позитивне емоційне ставлення до себе;

– до негативних чинників феномену самоздійснення відноситься внутрішня конфліктність, яка руйнує прагнення до самоактуалізації та самоздійснення.

Література

1. Алонцева А. И. Самоосуществление личности обучающегося. Теория и практика общественного развития.

Краснодар. 2012. № 11. С. 112-116.

2. Горбатиx В. В. Самоставлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. Вісник Запорізького національного університету. 2010. № (13). С. 48-52.

3. Маслоу Абрахам. Мотивация и личность. СПб.: Евразия, 2001. 478 с.

4. Саннікова О. П., Гордієнко І. О. Самоприйняття та факторна структура особистості: психологічні ознаки та їх співвідношення. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. IX (98), Issue: 247. Budapest, 2021. С. 59-64.

5. Селезнева Е. В. Грани самоосуществления: самоотношения к самореализации. М., 2013. С. 404.

6. Франкл В. Человек в поиске смысла. М., 1990. С. 368.

7. Четощникова Е.В. Эмоционально-ценностные основания рефлексивной оценки жизненного самоосуществления: дис. ... канд. психол. наук. Барнаул, 2008. С. 225.

УДК 159.942

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТОВАРИСЬКОСТІ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ

Оріщенко О. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Сокол Л. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. У даному повідомленні подано результати теоретико-емпіричного дослідження співвідношення показників товариськості та сором'язливості. Визначено, що товариськість є важливою індивідуально-психологічною властивістю, яка спрямовує процес спілкування особистості. Але іноді у процесі спілкування, завдяки такій властивості особистості як сором'язливість, у одного з реципієнтів виникає напруження, що не дає можливості досягти позитивних результатів спілкування. З огляду на це, великої цінності набуває вивчення товариськості у осіб з різним